

УДК 336.14

А. М. Дишлева,
аспірант, КНУ ім. Тараса Шевченка

ПЕРЕДУМОВИ АНТИКРИЗОВОГО БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті проаналізовано антикризове бюджетно-податкове регулювання в країнах Балтії, Польщі, Канаді та США. Досліджено передумови реалізації антикризової бюджетно-податкової політики держави. Визначено основні переваги та недоліки реалізації бюджетно-податкової політики зарубіжних країн.

The paper examines antirecessionary fiscal regulation in Baltic countries, Poland, Canada and USA. The background to the antirecessionary fiscal policy is explored with main advantages and disadvantages assessed as to of the antirecessionary fiscal policy implemented in other countries.

Ключові слова: структура економіки, фіскальний простір, державний борг, дефіцит бюджету, консолідація бюджету.

Keywords: structure of the economy, fiscal space, government debt, budget deficit, fiscal consolidation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світова фінансово-економічна криза, що значною мірою була спричинена глобалізацією світової економіки, розпочалася в США та дуже швидко поширилася на інші розвинуті ринкові країни та країни з ринком, що формується. Вона виявила недоліки як ринкового механізму, так і державного регулювання економіки. Якщо раніше економісти звертали увагу тільки на негативні наслідки надмірного та не завжди ефективного втручання держави в економіку, а ринковий механізм вважали ефективним і стабільним, то сьогодні більшість з них погоджується з тим, що ринки недосконалі, необхідне збалансоване співіснування держави та ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Вагомий внесок у дослідження економічного циклу та кризових явищ зробили Й.А. Шумпетер, Дж.М. Кейнс, Р. Харрод, Е. Домар, Е. Хансен, П. Самуельсон, Дж. Хікс, М.І. Туган-Барановський, М.Д. Кондратьєв, М. Фрідмен, А. Шварц, Дж.Е. Стігліц, Х. Мінскі. Сьогоднішні реалії знову зосереджують увагу вчених на пошуку шляхів подолання кризи та попередження кризових явищ у майбутньому. Серед українських науковців варто відзначити публікації О.І. Барановського, В.М. Геєця, Ф.О. Ярошенка, Т.І. Єфименко, Л.Л. Тарангул та ін.

Криза не тільки звернула увагу на дієвість реалізації бюджетно-податкових заходів у стимулюванні відновлення економічного росту, але й виявила ті недоліки та помилки, що були допущені при їх реалізації чи накопичені задовго до розгортання кризи. Незважаючи на наявність стандартних інструментів бюджетної політики, їх використання у кризових умовах здебільшого носить фрагментарний і не завжди своєчасний характер, а превентивні заходи досить часто взагалі не застосовуються. Тому сьогодні першочерговими завданнями є виявлення глибинних причин та передумов підвищеної вразливості економіки до

зовнішніх шоків, визначення основних шляхів підвищення адаптаційної ефективності бюджетної політики, розробки цілісної та системної антикризової бюджетно-податкової політики держави.

Метою дослідження є вивчення зарубіжного досвіду антикризового бюджетно-податкового регулювання, визначення передумов та факторів, що вплинули на масштаби й напрямки антикризової бюджетно-податкової політики, виявлення загальних тенденцій та особливостей її реалізації, основних недоліків та помилок з метою їх уникнення в майбутньому

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Світова фінансово-економічна криза більшою чи меншою мірою торкнулася усіх країн світу. Глибина спаду та швидкість відновлення економічного зростання у кожній окремо взятій країні залежала як від комбінації внутрішніх, так і впливу зовнішніх чинників.

Відповіддю на кризу була розробка урядами більшості країн світу антикризових програм, вагоме місце в яких мали заходи бюджетно-податкової політики. Масштаби та напрямки реалізації антикризових бюджетно-податкових заходів країн світу визначались такими економічними передумовами, як рівень розвитку та структура економіки країни, диверсифікованість зовнішніх зв'язків та ринків збуту товарів і послуг, ємкість та розвиток внутрішнього ринку, можливості фіскального маневру в кризових умовах (розмір фіскального простору).

Рівень розвитку країн відіграв двояку роль під час розгортання світової фінансово-економічної кризи. З одного боку, розвинуті країни мали можливість ефективнішого застосування автоматичних стабілізаторів бюджетно-податкової політики, порівняно з країнами, що розвиваються. З іншого боку, саме для розвинутих країн характерним було переважання фінансового сектору в структурі економік, що зробило їх більш вразливими до зовнішніх факторів впливу. Крім того, саме перед

розвинутими країнами гостро стоїть проблема надмірної соціалізації бюджетів, викликана як високим рівнем старіння населення, так і поширенням нездорової тенденції звикання населення до утриманського способу життя. Все це призвело до наявності хронічних бюджетних дефіцитів та постійного зростання державних боргів.

Значне зменшення доходів внаслідок зниження ділової активності під час кризи, а також збільшення видатків на підтримку економік країн спричинило різке зростання бюджетних дефіцитів. Більше того, країни з розвинутою економікою демонстрували значно вищі показники зростання дефіцитів, ніж країни з ринком, що формується. У провідних країнах світу відзначався історичний максимум (за післявоєнний період) рівнів бюджетних дефіцитів та державних боргів (рис. 1).

Темпи відновлення економічного зростання у розвинутих країнах та країнах з ринком, що формується, також значно відрізняються. Так, зростання в розвинутих країнах є значно повільнішим, порівняно зі зростанням у минулих посткризових періодах. У країнах з ринком, що формується, навпаки темпи зростання значно перевищують зростання минулих посткризових періодів і за прогнозами випереджатимуть їх в майбутньому. Винятком є тільки країни Європи з ринком, що формується, траєкторія відновлення яких є аналогічною країнам з розвинутою економікою [2, с. 11].

Структура економік країн світу мала значний вплив на глибину падіння та тривалість рецесії. Світова фінансово-економічна криза загострила ті накопичені проблеми та дисбаланси, на які більшість країн не звертали уваги у період економічного росту. Економічне зростання 2000-х років значною мірою визначалося досить швидким та неконтрольованим розвитком фінансового сектору економіки. Інновації фінансових ринків, які спочатку приносили надприбутки, вичерпали свій потенціал та в кінцевому результаті створили багато проблем для більшості країн світу. Поки фінансова експансія дозволяла підтримувати економічне зростання, країни та окремі економічні суб'єкти встигли накопичити значні борги. Все це в кінцевому підсумку й спровокувало розгортання світової фінансово-економічної кризи у 2008 році.

Як показала практика, найбільш вразливими перед кризою виявилися країни, пріоритетні напрямки економік яких були переважно представлені фінансовим сектором та сектором послуг (постіндустріальні сервісні економіки) за відсутності або недостатньої розвиненості реального сектору виробництва. Яскравим прикладом таких країн є країни Балтії, що у 1995—2007 рр. демонстрували надзвичайно високі темпи росту, які починаючи з 2004 року значно випереджали середні світові показники. У Латвії та Естонії зростання ВВП 2006 році становило 12,2% та 10,1% відповідно, тоді як в середньому у світі — 4,0% (рис. 2).

Падіння ВВП у цих країнах під час кризи теж було значним, набагато перевищивши його зростання у попередні роки. Так, у 2009 році падіння ВВП у Латвії становило 17,9%, Литві — 14,7%, Естонії — 14,26%, тоді як в середньому у світі — 2,25%.

Значний приплив коштів у 2005—2007 рр. в економіку країн Балтії завдяки низьким ставкам іпотечного кредитування та реальним ставкам кредитування спричинив зміну структури економічного зростання: на перший план вийшли інвестиційна активність та приватне споживання, тоді як у попередні роки важливу роль відіграло реальне

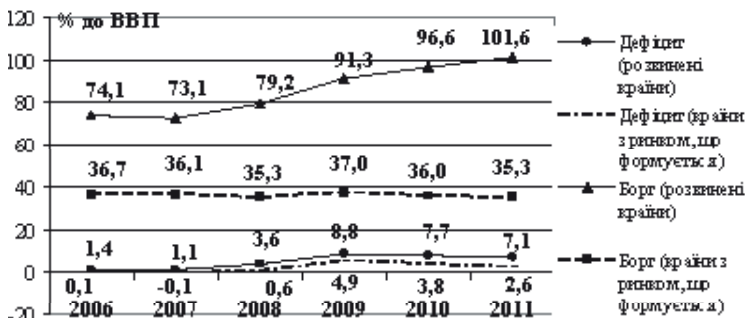

Рис. 1. Динаміка зростання бюджетних дефіцитів та боргів країн з ринковою економікою і країн з ринком, що формується, у % до ВВП [1]

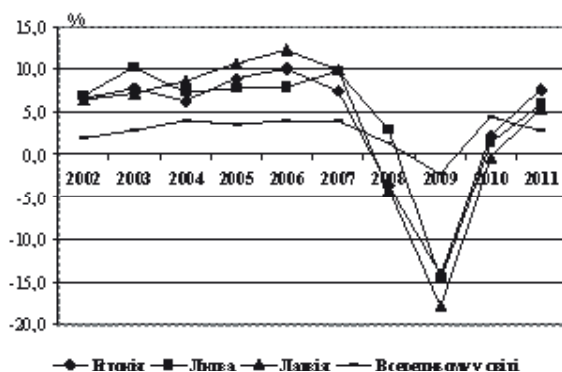

Рис. 2. Динаміка ВВП країн Балтії у 2002—2011 рр., % [3]

збільшення експорту. Але в діяльності банків і компаній спостерігалось надання переваги в основному операціям з нерухомістю. Результатом буму будівництва та збільшення обсягів споживання стали від'ємний платіжний баланс та зростання споживання в кредит в умовах росту іноземних заощаджень. Характерною для економік країн Балтії у передкризові роки була тенденція розширення сектору послуг, при суттєвому звуженні реального сектору економіки.

Непропорційна структура економік балтійських країн зробила їх дуже вразливими перед кризовими явищами. Так, обвал ринків нерухомості та локальні фінансові кризи періодично відбуваються у багатьох країнах, але якщо розмір сектору, який вони зачіпають, є обмеженим, то їх вплив на економічне зростання — не такий руйнівний.

Показовим став досвід Латвії, що є прообразом постіндустріальної сервісної економіки. На послуги в країні припадає близько 70% ВВП, питома вага обробної промисловості складає 14,1% ВВП, торгівлі — 16,9%, галузі транспорту та зберігання — 13%, будівельні галузі — 6,1%. Економіка Латвії у 2004—2008 рр. відрізнялася найшвидшими темпами зростання серед економік країн ЄС. Основним стимулом росту було споживання у приватному секторі та приріст інвестицій на основі суттєвого притоку зовнішнього капіталу. Обробна промисловість країни, що історично мала високий рівень розвитку, протягом двадцяти останніх років суттєво зменшила питому вагу у ВВП (з 42% у 1990 р. до 12,2% у 2010 р.), а декілька її галузей зовсім зникли [4]. Внаслідок розгортання глобальної фінансової кризи у 2008—2009 рр. припинився притік зовнішнього капіталу, в Латвії почалася рецесія. Вільні кошти, що потрапили перед кризою в Латвію з різних країн світу, замість їх вкладення в розвиток наукоємних технологій були спрямовані на ринок нерухомості, успішно

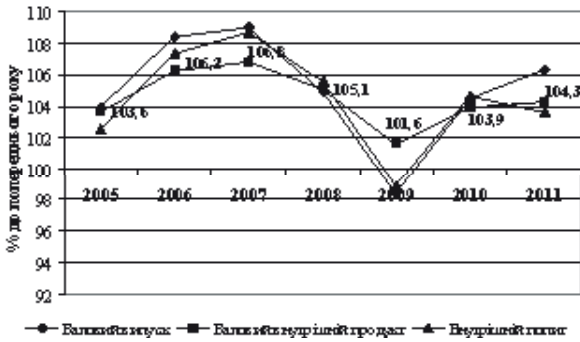

Рис. 3. Динаміка основних макроекономічних показників Польщі, % до попереднього року

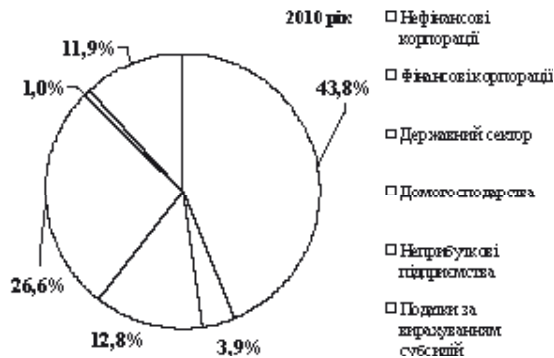

Рис. 4. Пітома вага створюваної валової доданої вартості секторами економіки Польщі у структурі ВВП

зникнувши звідти в умовах кризи. Падіння економіки країни було найглибшим серед країн ЄС, склавши 18%, ВВП Латвії знизився на чверть.

Глибока криза в Латвії стала наслідком гіпертрофованого розвитку декількох секторів економіки: фінансового, операцій з нерухомістю та торгівлі, а також суспільного сектору. У результаті розгортання кризи на ринку нерухомості (схлопування спекулятивної бульбашки) стало зрозумілим, що реальний сектор та виробничі галузі дуже сильно скоротилися, оскільки рецесія в одному секторі призвела до обвального падіння усєї економіки [5, с.127].

З метою націоналізації банку Parex та стабілізації фінансового сектору, Латвія отримала позички Європейської комісії, МВФ, Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку й інших країн-учасників ЄС у сумі 7,5 млрд євро [6].

На думку відомої в Латвії вченої-економіста, академіка та діючого члена Латвійської академії наук Райти Карніте, найбільшою проблемою є значна залежність країни від зарубіжних партнерів, що робить її вразливою перед світовою нестабільністю, промисловість країни працює як субконтрактор Німеччини та північних країн ЄС. Райта Карніте наголошує на необхідності розрізняти такі поняття, як “економічне зростання” та “економічний розвиток”. Економічного зростання, на її думку, досягти досить легко, зважаючи на те, що даний показник в Латвії був найвищим перед кризою. Адже падіння економіки під час кризи було також значним, більше того, теперішнє зростання його ще не компенсувало. Крім того, таке зростання знову ж таки пов’язане з ринком нерухомості та фінансів, що при погіршенні ситуації в ЄС може обернутися стрімким падінням. Для того, аби докорінно змінити ситуацію,

необхідно обрати шлях постійного розвитку на базі укріплення фундаменту, а не різких стрибків. Економіст також наголосила на необхідності приділити більше уваги тим галузям економіки, які б змогли забезпечити довгостроковий розвиток країни та збільшити експорт, зокрема промисловості, транспорту, транзиту, “розумним послугам” (медицина, освіта, юридичні послуги) [7].

Іншими важливими факторами, що визначали масштаби та напрями реалізації антикризової бюджетно-податкової політики, є диверсифікованість зовнішніх зв’язків та ринків збуту товарів і послуг, а також ємкість та розвиток внутрішнього ринку. Визначальними факторами, що спричинили різке падіння країн Балтії, була значна експортозалежність та орієнтація на обмежене коло країн-партнерів, які також постраждали внаслідок кризи. Так, наприклад, спад в економіці країн Європи та Росії, скорочення внаслідок цього обсягів зовнішньої торгівлі та промисловості негативно вплинули на динаміку внутрішнього виробництва країн Балтії, що в основному має промислове призначення та орієнтоване на експорт. Скорочення промисловості у країнах ЄС у 2009 році в цілому становило 13,9%, у країнах-партнерах Балтії, зокрема Фінляндії, Швеції, Німеччині скорочення промисловості було значнішим та становило відповідно -21%, -18%, -17%. Поставкам до інших країн-партнерів (Росії, Польщі) не сприяло укріплення балтійських валют [5, с.135].

Отже, попри високі темпи росту економік балтійських країн в умовах гіпертрофованого розвитку фінансового сектору та звуження інших секторів економіки, тенденція економічного зростання виявилася дуже хиткою. Фінансова криза, зруйнувавши фінансовий фундамент розвитку цих країн, призвела до стрімкого падіння їх економік. Сьогодні вже не викликає заперечень той факт, що неможливо забезпечити економічне зростання тільки на основі розвитку фінансово-кредитного сектору. Крім спасіння реального сектору економіки, країнам довелося витратити значні кошти на рекапіталізацію та націоналізацію банків, що в умовах обмеженості бюджетних коштів під час кризи призвело до вживання проциклічних заходів бюджетно-податкової політики, які негативно вплинули на відновлення економічного росту. Незначні борги країн до настання кризи дозволили розширити зовнішні запозичення під час її розгортання, але подальше нарощування боргів може звузити можливості фіскального маневру в майбутньому.

Яскравим прикладом країни, що найменше постраждала від світової фінансово-економічної кризи, є Польща, для якої характерним було помірне але постійне економічне зростання, пов’язане з розвитком фундаменту економіки — промисловістю, а також ефективна антикризова політика держави. Як свідчать статистичні дані, не дивлячись на зниження валового випуску та внутрішнього попиту в країні у 2009 році, різкого падіння ВВП не відбулося. У період рецесії спостерігалось зниження темпів зростання ВВП, але нижче позначки 101,6% зростання ВВП не зменшилося (рис. 3).

Міцний економічний фундамент Польща створювала протягом 1990—2000 рр. Так, у 2010 р. частка валової доданої вартості, створюваної не фінансовими корпораціями, становила 43,8% (39,8% у 2000 р.), домогосподарствами, які найчастіше представлені малим та мікробізнесом, — 26,6% (30,2% у 2000 р.), на фінансові корпорації припадає лише 3,9% ВДВ (4,4% у 2000 р.) (рис. 4).

Серед найважливіших кроків економічних реформ

Польщі можна виділити наступні:

1) значна увага приділялась розвитку середнього та малого бізнесу, при одночасному збереженні виробничого характеру економіки, а не переорієнтації на сектор послуг. Близько 48,4% ВВП в країні виробляють середні, малі та мікропідприємства, з них біля половини припадає на мікробізнес (до 9 чоловік на підприємстві). Перевагами таких підприємств є гнучкість та швидка пристосовуваність до мінливості зовнішніх та внутрішніх ринків. Загалом у Польщі нараховується більше 4 млн фірм;

2) ефективна політика щодо залучення іноземних інвесторів сприяла збереженню промислового виробництва як бази економічного фундаменту країни. Законом "Про іноземні інвестиції" було скасовано обмеження щодо частки акціонерного капіталу для іноземців, створено податкові пільги для іноземних інвесторів, зокрема в регіонах з високим рівнем безробіття податкові пільги були значнішими;

3) незначна, порівняно з іншими країнами, залежність країни від експорту (в Польщі з експортом пов'язано 40% ВВП, тоді як в Угорщині — 80%) та емкий внутрішній ринок, дозволили зберегти обсяги виробництва та робочі місця, попри на значне скорочення рівня споживання у європейських країнах. Крім того, з метою підтримки внутрішнього попиту країни та купівельної спроможності громадян під час кризи було проіндексовано пенсії та знижено податки, зокрема замість трьох ставок прибуткового податку (19%, 30%, 40%) було встановлено дві ставки (18% та 30%);

4) збереженню високого рівня споживчого попиту сприяла також стійкість банківської системи країни. На відміну від інших країн, працівники польських банків в меншій мірі вдавалися до ризикових капіталовкладень, а перед кризою було суттєво обмежено видачу іпотечних кредитів в іноземній валюті;

5) особливу увагу в польському законодавстві приділено граничному розміру державного боргу, максимальний рівень якого становить 60% ВВП. Вже при досягненні його розміру 55% ВВП, що є сигнальним рівнем, автоматично вступають в дію норми економії, стримуючи зростання боргу. У разі досягнення відмітки в 60% ВВП, в наступному році скорочуються усі витратні статті бюджету [8].

Отже, Польщі вдалося пережити кризу з найменшими втратами завдяки створенню міцного економічного фундаменту та проведенню економічних реформ задогдо до настання світової фінансово-економічної кризи. Важливе значення також мала реалізація ефективної бюджетно-податкової політики під час кризи, врахування при її реалізації реальних можливостей фінансового маневру та приділення уваги борговій безпеці країни.

Можливості фінансового маневру в кризових умовах залежали від характеру бюджетно-податкової та

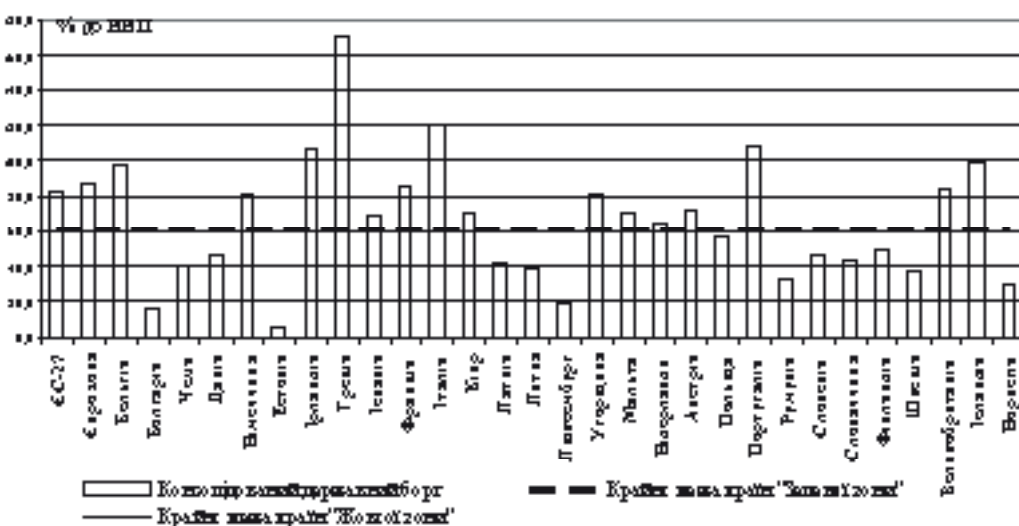

Рис. 5. Рівень державного боргу країн ЄС у 2011 році, % до ВВП [10]

боргової політики перед розгортанням кризи та розміру фіскального простору, який визначається як різниця між граничним та поточним боргом. Країни, в яких докризовий рівень заборгованості був невисоким, мали можливість активно застосовувати фіскальні стимули без загрози фінансовій стійкості у середньостроковому періоді, не погіршуючи умов припливу капіталів [9, с. 6—11]. Інші ж країни опинилися на межі дефолту в умовах кризи.

Причинами такого різкого зростання боргів були як наслідки кризи, до яких можна віднести зниження рівня доходів та обсягів виробництва, падіння завищених цін активів, застосування контрциклічних заходів бюджетного стимулювання, так і накопичені до кризи борги. У середині 2000-х років реакцією деяких країн на динамічне економічне зростання та збільшення обсягів податкових надходжень було зниження податків та зростання видатків на заробітну плату, трансфертні платежі, включаючи пенсії тощо.

Сьогодні за рівнем боргу країни умовно поділяють на три групи: країни, що перебувають в "зеленій зоні" (рівень боргу — до 60% ВВП), країни "жовтої зони" (рівень боргу — від 60% до 80% ВВП), країни "червоної зони", рівень боргу яких перевищує 80% ВВП [9]. До країн "зеленої зони" відносять країни Балтії та Східної Європи, які переважно є новими членами Європейського союзу (рис. 5).

Такі країни могли собі дозволити застосування стимулюючих та підтримуючих бюджетно-податкових заходів у кризовий період. Разом з тим, це не означає, що їх фіскальний простір є безмежним. Надмірне та необґрунтоване розширення видаткової частини бюджету таких країн, зростання дефіциту та боргів може призвести до їх швидкого переходу в групу країн з підвищеним борговим ризиком (країни "жовтої зони"). Прикладом цього є Іспанія, яка з 2007 року дуже швидко нарощувала борги та вже в 2010—2011 рр. опинилася в групі країн "жовтої зони".

Країни, які вже мали значні борги до кризи, були змушені проводити жорстку політику бюджетної консолідації, що уповільнило їх вихід з рецесії, але подальше нарощування боргів загрожувало їм дефолтом (рис. 6).

Яскравим прикладом впливу бюджетно-податкової політики на фіскальний простір в середньо- та довгостроковій перспективі є досвід Канади та США. Обидві країни ще в 1980-ті роки зіткнулися з проблемою зростаючих бюджетних дефіцитів і державних боргів. Вони були змушені розробити та реалізувати плани консолідації з метою відновлення довгострокової

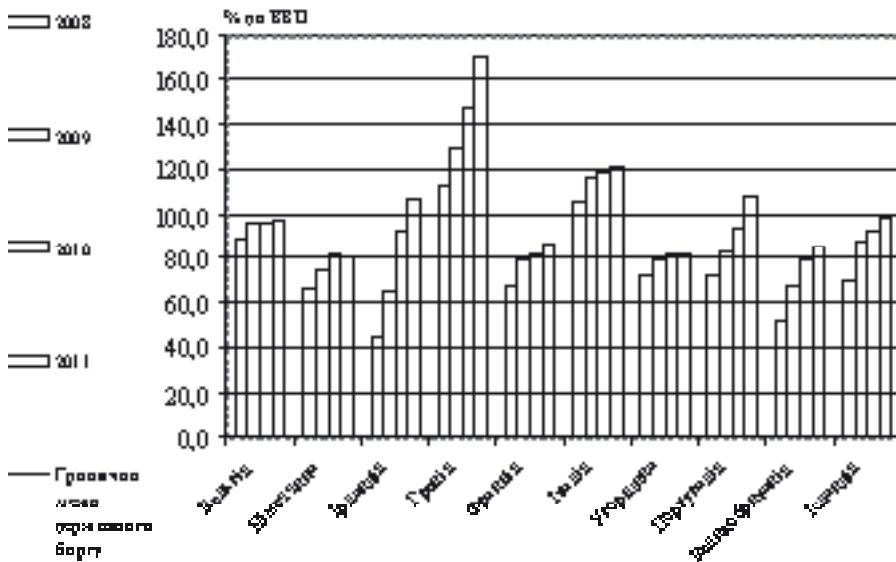

Рис. 6. Динаміка державного боргу країн з високим борговим ризиком за 2008—2011 рр., % до ВВП

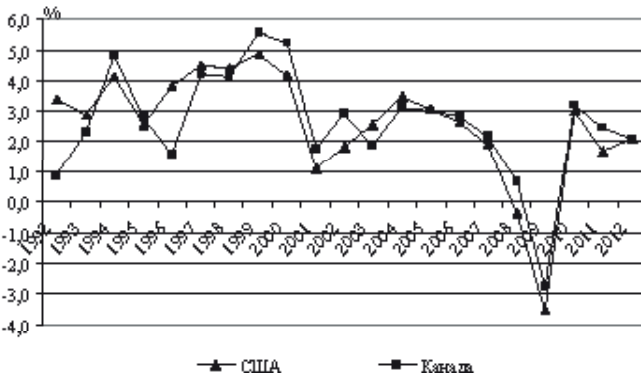

Рис. 7. Динаміка зростання реального ВВП в США та Канаді, % до попереднього року [3]

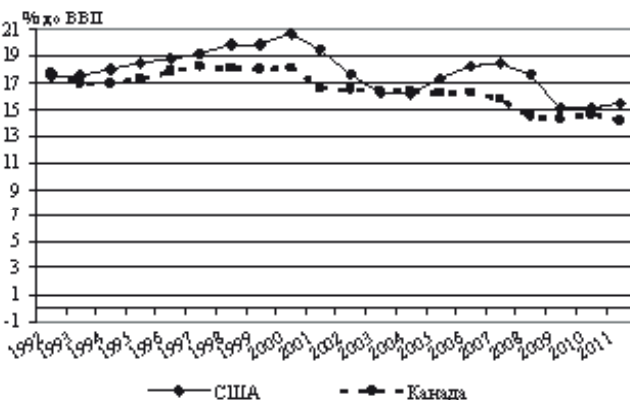

Рис. 8. Динаміка доходів бюджетів США та Канади, % до ВВП [12; 13]

стійкості економічного розвитку. Канада та США мали схожі стартові умови для реалізації поставлених завдань. Так, протягом 1970—2000 рр. темпи росту реального ВВП країн були майже однаковими. Попри початкові успіхи обох країн, в 2000-х роках вони отримали різні результати. Така ситуація пояснюється як використанням країнами різних методів зменшення бюджетних дефіцитів, так і приділенням неоднакової уваги до структурних реформ як основи бюджетної консолідації, а також вмінням скорити-

статися тимчасовими можливостями сприятливої макроекономічної ситуації.

У США у 1992—2000 рр. спостерігалось більш-менш стабільне зростання реального ВВП, тоді як для Канади характерною була зміна періодів зростання періодичними спадами (рис. 7).

У США зменшення дефіцитів у 1990—2000-х рр. було досягнуто завдяки введенню в дію закону OBRA-93, який включав як скорочення витрат, так і заходи з підвищення податкових надходжень. Крім того, важливу роль у той час відіграла сприятлива макроекономічна ситуація. Підвищення рівня економічної активності, значне збільшення приросту капіталу та прогресивна федеральна податкова система сприяли збільшенню податкових надходжень (зросли надходження

з податку на доходи фізичних осіб). Звісно, така сприятлива ситуація не могла тривати вічно, проте встигла значно послабити бюджетну дисципліну в країні. Так, у 2000-х роках в США було скасовано обмеження бюджетних витратів та знижено податки [11]. Протягом 1993—2003 рр. питома вага доходів федерального бюджету США у ВВП значно перевищувала аналогічний показник Канади, а також спостерігалися профіцити федерального бюджету США (рис. 8).

В 2003 році ситуація кардинально змінилася (рис. 9). Дефіцит бюджету США становив 3,4% ВВП, тоді як в Канаді профіцит бюджету зберігся аж до початку глобальної фінансової кризи в 2008 році.

Питома вага боргу Канади у ВВП по сьогоднішній день залишається найнижчою після Великобританії серед країн Великої сімки (табл. 1).

Зменшення бюджетних дефіцитів та боргів у 1996—2008 рр. Канада досягла шляхом оптимізації витратів та проведення глибоких структурних реформ у сфері витратів та податкової системі, які мали довгострокові наслідки. Важливу роль у реалізації реформ відіграла суспільна підтримка, яку було отримано завдяки активному проведеному масово-роз'яснювальній роботі, інформуванню населення про необхідні зміни та публічному обговоренню існуючих проблем.

Консолідацію державних фінансів було здійснено за рахунок скорочення витратів, оскільки на той час податкове навантаження в Канаді було вже високим та значно перевищувало аналогічний показник США (основного торгового партнера Канади).

Згідно з планом 1995 року в країні були здійснені такі реформи: масштабне скорочення витратів на основі глибокого та всебічного їх перегляду; реформу ринку праці, внаслідок якої було переглянуто систему пільг, підвищено стимули до праці, скорочено надмірні витрати на програму страхування на випадок безробіття; удосконалення системи трансфертів федеральних доходів провінціям, що підвищило ефективність витрат та стимулювало обмеження додаткових соціальних витрат провінцій; пенсійну реформу, яка сприяла стійкості боргової ситуації у довгостроковій перспективі; на випадок непередбачуваних подій чи помилок у прогнозуванні в прогноз дефіциту

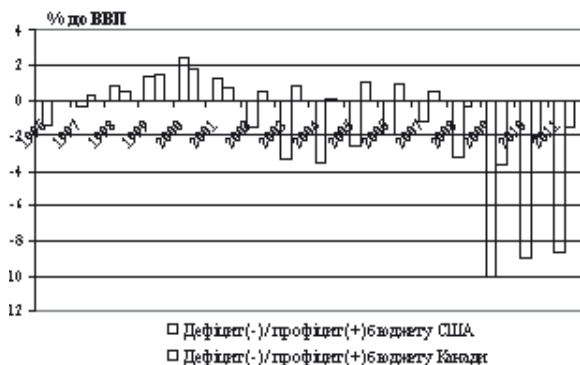

Рис. 9. Динаміка зростання дефіциту / профіциту бюджету США та Канади у 1996—2011 рр. [12; 13]

Таблиця 1. Питома вага державного валового боргу у ВВП в країнах Великої сімки протягом 2006—2011 рр., % до ВВП

Країна	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Канада	70,3	66,5	71,1	83,6	85,1	85,0
Франція	63,9	64,2	68,3	79,0	82,4	86,3
Німеччина	67,9	65,2	66,7	74,4	83,2	81,5
Італія	106,1	103,1	105,8	116,1	118,7	120,1
Японія	186,0	183,0	191,8	210,2	215,3	229,8
Великобританія	43,1	43,9	52,5	68,4	75,1	82,5
США	66,6	67,2	76,1	89,9	98,5	102,9

Джерело: [14, р. 67].

бюджету було включено резерв на непередбачувані події обсягом 0,4% ВВП, який можна було використати на покриття затверджених видатків, крім фінансування нових ініціатив. В результаті резерв не знадобився, але його було використано на погашення боргу [11].

Починаючи з 2009 року у Канаді цілеспрямовано приймався дефіцитний бюджет з метою стимулювання економіки та прискорення виходу із кризи. Було збільшено видатки на розвиток інфраструктури (переважно на житлове будівництво), підтримку ряду секторів економіки, знижено податки, підвищено державні асигнування на програму страхування зайнятості та на професійну перепідготовку безробітних [15, с. 27].

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши досвід країн щодо використання бюджетно-податкових важелів у реалізації антикризової політики держави, можна зробити наступні висновки, які будуть корисними і для України. По-перше, антикризова політика держави буде ефективною лише у тому разі, якщо здійснюватиметься з урахуванням усіх факторів і особливостей національної економіки. По-друге, з метою пом'якшення циклічних коливань має розроблятися бюджетно-податкова політика держави, що відповідатиме кожній фазі економічного циклу з чітким розмежуванням її заходів у короткостроковому, середньо- та довгостроковому періоді. По-третє, використання бюджетного дефіциту як інструменту бюджетного регулювання у короткостроковому періоді стимулює зростання та прискорює вихід із кризи. По-четверте, можливості фіскального маневру в кризових умовах залежать від характеру бюджетно-податкової та боргової політики перед розгортанням кризи. По-п'яте, здійснюючи бюджетну консолідацію, необхідно враховувати не тільки її потенційні довгострокові переваги, але й негативний вплив на економічне зростання та зайнятість у коротко- та се-

редньостроковому періоді. По-шосте, проведення структурних реформ, на відміну від використання тимчасових сприятливих макроекономічних умов, є складним та тривалим процесом, але й більш ефективним для бюджетної консолідації у довгостроковому періоді.

Література:

1. Shifting Gears Tackling Challenges on the Road to Fiscal Adjustment / Fiscal monitor. International Monetary Fund [Електронний ресурс]. — April 2011. — Режим доступу: <http://www.imf.org/>
2. М. Айхан Кёсе. Наблюдение за подъемом мировой экономики / М. Айхан Кёсе, Пракаш Лунгани, Марко Е. Терронес // Финансы и развитие. — 2012. — Июнь. — С. 10—13.
3. GDP growth (annual %) // The World Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.worldbank.org/>
4. Приоритет: стимулирование промышленности и содействие экспорту // Baltic Export.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://balticexport.com/>
5. Григорьев Л. Страны Балтии: в поисках выхода из кризиса / Григорьев Л., Агибалов С. // Вопросы экономики. — 2010. — № 4. — С.121—138.
6. Экономика Латвии // Baltic Export.com [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://balticexport.com/>
7. Павук Ольга, Райта Карните. Макроэкономическая стабильность — не панацея для Латвии // The Baltic Course [Електронний ресурс]. — Рига. — 19.04.2012. — Режим доступу: <http://www.baltic-course.com/>
8. Геворг Мирзаян. Польша выросла. Польские реформаторы выбрали верную стратегию развития / Геворг Мирзаян // Эксперт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://expert.ru/countries/>
9. Ефименко Т.І. Фіскальний простір антикризового регулювання. — К.: ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. — 226 с.
10. Government finance statistics // European Commission. Eurostat [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
11. Иржи Ионас. Фискальные соседи / Иржи Ионас, Чемиле Санчак // Финансы и развитие. — 2011. — Сентябрь. — С. 30—33.
12. The Budget and Economic Outlook: Fiscal Years 2012 to 2022: report // The Congressional Budget Office (CBO) [Електронний ресурс]. — 2012. — January 31. — Режим доступу: <http://www.cbo.gov/>
13. Fiscal reference tables — 2012: part 2 of 10. Federal government public accounts // Department of Finance Canada [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fin.gc.ca/>
14. Fiscal Monitor. Balancing Fiscal Policy Risks // World Economic and Financial Surveys. — April 2012, International Monetary Fund. — 82 p.
15. Международный опыт антикризисной политики / [С.М. Дробышевский, Е.В. Синельникова, А.В. Сорокина, та ін.]. — М.: Издательство “Дело” РАНХ, 2010. — 224 с. Стаття надійшла до редакції 27.10.2012 р.